

Aproximació a la problemàtica civil de la Guerra de Successió a Catalunya. La política municipal de l'Arxiduc Carles d'Àustria (1705-1711)

per Josep M. Torras i Ribé

Introducció

Pensem no descobrir res de nou amb la constatació que, del conjunt de circumstàncies que envoltaren el conflicte successori a Catalunya, són fonamentalment els avatars de la guerra —i per damunt de tot les vicissituds del setge de Barcelona— els que han merescut una major atenció per part dels historiadors. Sobre d'altres esdeveniments del període, en canvi, qualitativament potser tan transcendents o més, en coneixem comparativament poca cosa, i molt del que s'ha escrit és deutor encara en bona part de les descripcions contemporànies de N. Feliu de la Peña i de Francesc de Castellví.¹ No ens ha d'estranyar, doncs, que les explicacions sobre alguns aspectes de l'època del conflicte, començant pel mateix decantament dels catalans a favor de l'atzarosa causa de l'Arxiduc, l'anàlisi de les característiques ideològiques definitòries de cada bà-

1. La situació del Principat en l'etapa prèvia al decantament català a favor de l'Arxiduc, i els problemes dels primers anys de la guerra, fins al 1709, ens han estat detallats fonamentalment per Narcís Feliu i de la Peña, el qual en la majoria dels casos descriu els episodis en primera persona, en qualitat d'actor decisiu en molts dels avatars del conflicte com a fervent partidari de la dinastia austríaca, i un dels principals factors, juntament amb altres membres de la seva família, de les intrigues que culminaren en el setge i el desembarcament dels aliats a Barcelona (Cf. N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos y famosos hechos de la Nación Catalana...*, Barcelona 1709, vol. III, especialment a partir de la p. 500 fins al final de l'obra). Francesc de Castellví, en canvi, tingué una intervenció destacada en el desenllaç del conflicte: participà en la Junta de Braços de l'any 1713, de la qual ha deixat una vivíssima i exaltada descripció, i en el setge de Barcelona, en el qual exercí tasques de comandament de les milícies gremials de la coronela, i féu un paper destacat en les negociacions prèvies a la capitulació; la seva obra *Narraciones históricas desde el año 1700 hasta el año 1725. Motivos que precedieron a las turbaciones de España, en particular a las de Cataluña...*, va ésser escrita en el seu exili de Viena a partir del 1726, utilitzant sobretot el testimoni del seu propi protagonisme en els esdeveniments i les vivències dels exiliats austríacistes catalans. L'original manuscrit de l'obra es troba dipositat al Staatsarchiv de Viena, i n'hi ha una còpia també manuscrita, realitzada per Salvador Sanpere i Miquel, a la Biblioteca de Catalunya. A part Sanpere i Miquel, aquesta obra també fou consultada directament a Viena per Mateu Bruguera, i juntament amb els *Anales de Cataluña* de Feliu i de la Peña, han esdevingut la font primordial utilitzada per la historiografia posterior sobre l'època de la guerra de Successió (cf. Mateo BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña de 1713 y 1714*, Barcelona 1871-1872, 2 vols.; Salvador SANPERE Y MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, Barcelona 1905, 693 ps.; Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona 1963², ps. 1096-1167; Joan MERCADER, *El segle XVIII. Els Capitans Generals*, Barcelona 1957, ps. 7-23; Santiago ALBERTÍ, *L'onze de setembre*, Barcelona 1977², 467 ps.

dol, o el valor que cal atribuir a la tasca de govern de l'Arxiduc a Catalunya, restin encara en un terreny incert.

Aquest conjunt de qüestions, i d'altres, que conformarien el que podríem qualificar com la problemàtica civil del conflicte successori, han rebut en l'espai de pocs mesos algunes aportacions bibliogràfiques aclaridores, que han servit com a mínim per replantejar alguns d'aquests temes des d'òptiques diferents. Eulàlia Duran ha realitzat una síntesi innovadora dels esdeveniments de l'època del conflicte, que en molts aspectes representa una superació reeixida de les descripcions de base clarament partidista que havien restat incorporades a la historiografia del període.² Núria Sales ha replantejat el conflicte des d'una perspectiva original, que l'ha portada a interrogar-se sobre un conjunt de problemes crucials referits al desenllaç de la guerra, des d'especular sobre quina hauria estat la trajectòria històrica del Principat en el cas d'haver-se mantingut fidel a Felip V, fins a intentar precisar el paper que van tenir els *botiflers* en cada una de les etapes del conflicte.³ Carme Pérez Aparicio ha analitzat en termes renovadors la circumstància de conflictivitat latent a la València prèvia a l'esclat del conflicte successori, la seva manipulació en profit del bàndol austriacista i les greus contradiccions en què es debatia la classe dominant valenciana a causa del decantament populista de l'Arxiduc.⁴ Finalment, en un recent article, m'he referit també a les dificultats de discernir amb certesa sobre l'actitud dels pobles i estaments catalans davant dels bàndols en conflicte.⁵

Dintre d'aquest corrent de revisió de determinats aspectes del conflicte successori, una parcel·la igualment necessitada d'estudis és la referida a la tasca de govern realitzada per l'Arxiduc durant el seu fugaç període de regnat a Catalunya. El tema és certament de difícil realització a causa de la destrucció sistemàtica a què va ésser sotmesa la documentació del període austriacista per les posteriors autoritats borbòniques,⁶ sense que els nombrosos estudis de Pere Voltes sobre la documentació custodiada en els arxius de Viena i en d'altres col·leccions hagi suplert de manera definitiva aquests mancaments.⁷ L'única do-

2. Eulàlia DURAN i altres, *Història dels Països Catalans* (Barcelona 1981), II, ps. 1131-1152.

3. Núria SALES, *Els botiflers, 1705-1714* (Barcelona 1981), 98 ps.

4. Carme PÉREZ APARICIO, *De l'alçament maulet al triomf botifler* (València 1981), 190 ps.

5. Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Reflexions sobre l'actitud dels pobles i estaments catalans durant la guerra de Successió*, «Pedralbes. Revista d'Història Moderna» (Departament d'Història Moderna. Universitat de Barcelona), núm. 1 (1981), ps. 187-209.

6. De l'època del govern de l'Arxiduc Carles d'Àustria es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó una cinquantena de volums de la sèrie de Cancelleria Reial, i cinc caixes de documents i privilegis diversos, salvats providencialment de la destrucció. Sobre el tema de la destrucció documental, cf. BRUGUERA, *Historia del memorable sitio...*, op. cit., II, ps. 458-460; SANPERE Y MIQUEL, *Fin de la nación catalana...*, op. cit., p. 656; SOLDEVILA, *Història de Catalunya...*, op. cit., p. 1176; [Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ], *L'onze de setembre i Catalunya* (Barcelona 1976), apèndix 9, ps. 115-116. Segons F. DURAN I CAÑAMERES, en un primer intent es volien cremar fins i tot els registres de la Cancelleria Reial intrusa (*El palau de justícia de Barcelona i els seus arxius*, «Estudis Universitaris Catalans», XVII, 1932, p. 128). Sobre l'acte de la crema dels documents, cf. José M. MADURELL MARIMON, *Dos actas notariales de la entrega y quema de unos privilegios del Archiduque de Austria*, «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos», III (Barcelona 1955), ps. 283-290.

7. Entre les obres de VOLTES BOU que tracten d'aquesta època cal citar *Barcelona durante*

cumentació que es conserva pràcticament intacta d'aquesta època és la referida als municipis, que gràcies precisament a la seva dispersió pels arxius de les diverses poblacions escapà en bona part a la destrucció decretada pel govern borbònic.⁸

L'estudi de la problemàtica municipal de l'època de l'Arxiduc topa, però, amb dues dificultats fonamentals. La primera prové de les mateixes característiques heterogènies de la documentació que s'ha conservat, en la majoria dels casos exempta de veritable significació política. La segona radica en el fet d'haver de destriar del conjunt d'elements que configuren l'actuació municipal de l'Arxiduc la part que cal atribuir a la pressió de la conjuntura política general, condicionada pels avatars de la guerra i el caràcter d'excepcionalitat que cal atribuir a aquests —principalment per la situació d'extrema dependència en què es trobava l'Arxiduc respecte als diversos poders del Principat—, del que hauria estat una veritable teoria d'actuació municipalista en plena normalitat institucional, en el cas hipotètic d'haver guanyat la guerra. Per tant, en un intent d'estructurar amb un mínim de rigor i coherència els heterogenis i escassament significatius materials conservats, destriarem per una banda els elements que podríem qualificar de genèrics, referits a la concessió de privilegis i reformes institucionals que afectaren un bon nombre de municipis, i per l'altra elements més puntuals i de significació política més evident, com són la concessió de l'entrada dels grans d'Espanya en el Consell de Cent de Barcelona i la manipulació extensiva per part de l'Arxiduc de les normes d'insaculació dels diversos municipis.⁹

La política de concessió de privilegis i de reforma institucional

La part més coneguda de la política municipal de l'Arxiduc és indubtablement la referida a la concessió d'honors i privilegis a diversos municipis catalans, en pagament a la fidelitat mostrada a la seva persona en els primers moments de la guerra. Aquesta actuació, evidentment, s'ha d'inscriure en la política de generosa concessió de gràcies i privilegis empresa per tot governant que es veu obligat a captar amb rapidesa les simpaties d'extenses capes de la població.¹⁰

el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714) (Barcelona 1963-1970), 3 vols.; *El Archiduque Carlos de Austria, rey de los catalanes* (Barcelona 1953), 355 ps.; *Las Cortes tenidas en Barcelona por el Archiduque Carlos de Austria en 1705-1706*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», vol. 28 (1959-1960), ps. 41-74; *Noticias sobre las mercedes nobiliarias otorgadas por el Archiduque Carlos de Austria durante su gobierno en Barcelona*, «Documentos y Estudios», x (1962), ps. 63-106.

8. Si bé es van trametre ordres a tots els ajuntaments perquè fossin destruïts els documents de l'època del govern de l'Arxiduc (F. DURAN I CANYAMERES, *Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó*, Barcelona 1935, p. 57), sembla que l'eficàcia d'aquesta mesura va resultar molt desigual (Agustí DURAN I SANPERE, *Felip V i la ciutat de Cervera*, Barcelona 1963, ps. 28-29).

9. Voltes dedica escassament vint pàgines al tema, i encara la major part referides a qüestions marginals, centrades en les relacions protocol·làries de l'Arxiduc amb el Consell de Cent de Barcelona (*Barcelona durante el gobierno del Archiduque...*, op. cit., I, ps. 247-265).

10. Llista dels privilegis concedits per l'Arxiduc, dels quals es conserva documentació,

Cal inscriure en aquestes circumstàncies l'honor concedit a la ciutat de Vic de nomenar-la «ciutat fidelíssima» en reconeixement d'haver estat el focus originari i principal del partit austriacista a Catalunya —d'on vingué precisament el renom de «vigatans» amb què foren coneguts els partidaris de l'Arxiduc—,¹¹ gràcia que anava acompanyada d'altres elements d'ordre més pràctic, especialment destinats a afalagar els membres de l'oligarquia governant a la ciutat, com era la concessió que els ciutadans honrats de Vic fossin assimilats en honors i preeminències als de Barcelona, i altres privilegis menors.¹² Igualment Reus i Valls, en atenció al seu austriacisme, que tingué un paper important en el sotmetement de tot el Camp de Tarragona al bàndol de l'Arxiduc, obtingueren el títol de «ciutat imperial».¹³

Mataró, per la seva banda, una de les poblacions més honorades per l'Arxiduc a causa del providencial desembarcament a la població de la reina Elisabet Cristina de Brunswick, no solament va obtenir la ratificació del títol de ciutat concedit feia poc per Felip V en el transcurs de la seva primera etapa de govern a Catalunya, sinó que, a més, aconseguí per als seus jurats l'honor de portar una medalla d'or amb l'escut de la ciutat com a signe de preeminència, l'assimilació de la seva «coronela» als privilegis de què gaudien altres poblacions del Principat, així com el privilegi excepcional de considerar els seus habitants connaturals amb els de Castella, l'abast del qual privilegi se'ns fa difícil de valorar.¹⁴ També en el cas de Manresa hi hagué una petició de privilegis a l'Arxiduc, que comprenia la creació de ciutadans honrats i de mercaders matriculats, la reserva de llocs a la Diputació del General per als habitants de la població i altres gràcies menors, encara que no tenim constància directa de la seva concessió, potser pel fet d'haver estat destruïts els privilegis corresponents per la repressió institucional borbònica.¹⁵ Finalment, en aquest vessant honorífic de l'actuació municipal de l'Arxiduc, cal mencionar l'ampliació del dret de representació i vot a les corts catalanes a les poblacions de Montbrí, Cubelles i Cambrils.¹⁶

També en el terreny estrictament institucional són diversos els privilegis concedits per l'Arxiduc als municipis. En el cas de Mataró, es va portar a terme una reforma important del privilegi d'insaculació, pel qual, a partir de l'any 1709, es va modificar la composició de les bosses, amb la concessió en exclu-

a BRUGUERA, *Historia del memorable sitio...*, op. cit., II, ps. 464-470. Cf. també VOLTES, *Noticia sobre las mercedes...*, op. cit., ps. 63-106.

11. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, op. cit., p. 1107.

12. ACA, *Cancelleria. Intrusos*, caixa núm. 5 de l'Arxiduc, folis 82-91v (18 de juny de 1706).

13. *Ibid.*, folis 79-81v (3 de juny de 1712); folis 80v-81v (24 de desembre de 1709). Cf. també Andrés BOFARULL BROCA, *Anales históricos de Reus, desde su fundación hasta nuestros días* (Reus 1961³), I, p. 119. VOLTES, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque...*, op. cit., I, p. 262. Fidel MORAGAS I RODÉS, *L'antiga universitat de Valls* (Valls 1914), p. 21.

14. ACA, *Cancelleria. Intrusos*, caixa núm. 5 de l'Arxiduc, folis 16v-19v (1 de desembre de 1705); folis 48v-50v i 58-59 (9 de febrer de 1709). Cf. també Joaquim LLOVET, *Mataró, 1680-1719: el pas de vila a ciutat i a cap de corregiment* (Mataró 1966), ps. 76-78 i 86-88.

15. AHCM, *Acords 1695-1706*, s.f. (26 de novembre de 1705).

16. VOLTES, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque...*, op. cit., I, p. 262.

siva de la bossa de jurat en cap als ciutadans honrats, mentre que la de jurat segon quedava reservada als mercaders i pagesos, la tercera als artistes i la quarta als menestrals, mariners i pescadors.¹⁷ En el mateix tema de la reforma dels privilegis d'insaculació, el municipi de Maçanet de Cabrenys obtingué la concessió d'un nou sistema d'elecció del càrrec de mostassaf.¹⁸

El populisme de l'Arxiduc en el pla municipal

Una major càrrega política tingué l'actuació de l'Arxiduc en diversos municipis baronials del Principat, en els quals la concessió de privilegis sovint superava l'estricta parcel·la de la reforma institucional i s'entrava directament en el tema de les reivindicacions antibaronials que mantenien diverses poblacions catalanes. Caldria incloure en aquest capítol la incorporació al reial patrimoni, l'any 1706, dels vescomtats de Cabrera i de Bas, el comtat d'Osona i les baronies de Caldes i de Llagostera, dominis tots ells de llarga tradició en la història del feudalisme català i que comprenien extensos territoris, amb poblacions importants, com Blanes.¹⁹

De tota manera, l'actuació més significativa del decantament populista de l'Arxiduc en aquest tema es va donar probablement en la seva intervenció en el plet secular que mantenien el poble i el monestir de Ripoll per controlar el govern de la població. El cas de Ripoll era certament un exemple colpidor de l'anacronisme en què havien caigut determinades formes de la jurisdicció baronial. El monestir de Ripoll es comptava entre els dominis feudals més potents de Catalunya, i durant el segle XVII exercia la seva jurisdicció sobre més de 6.000 vassalls, repartits entre una vintena de poblacions,²⁰ de les quals Olot i Ripoll eren les més importants.²¹

Centrant-nos en el cas concret de la ciutat de Ripoll, encara al segle XVIII l'abat del monestir exercia sobre la població la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, el mer i mixt imperi, i aquesta forma abusiva de domini li conferia una absoluta discrecionalitat en el govern comunal. Emparat en aquests drets, l'abat regia la població per mitjà d'un procurador general, càrrec sempre ocupat per un monjo del monestir, i un procurador jurisdiccional i un batlle, ambdós seglars i nomenats directament per l'abat sense cap intervenció dels habitants.²² D'aquesta descripció sumària podem deduir perfectament la duresa del règim baronial imposat a Ripoll i la situació d'indefensió en què es trobaven

17. Joaquim LLOVET, *La ciutat de Mataró* (Barcelona 1959-1961), II, p. 128. *Id. Mataró, 1680-1719...*, op. cit., ps. 109-110.

18. VOLTES, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque...*, op. cit., I, p. 262.

19. *Ibid.*, I, p. 262.

20. J. H. ELLIOTT, *La revolta catalana, 1598-1640. Un estudi sobre la decadència d'Espanya* (Barcelona 1966), p. 90. Luis DE PEGUERA, *Práctica, forma y stil de celebrar Cortes Generales en Catalunya y materias incidentes en aquellas* (Barcelona 1632), p. 220.

21. En el cas d'Olot, la seva subjecció al domini monacal de Ripoll havia impedit tradicionalment que pogués estar representada i tenir vot a les corts catalanes (Antonio DE CAPMANY, *Práctica y estilo de celebrar Cortes en el reino de Aragón, Principado de Cataluña y reino de Valencia, y una noticia de las de Castilla y Navarra* (Madrid 1821), p. 5.

22. Josep M. TORRAS I RIBÉ, *La lluita per la constitució del municipi de Ripoll. Un plet anti-senyorial en el segle XVIII*, comunicació inèdita presentada a la XXII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (Ripoll 1978).

els seus habitants encara en començar el segle XVIII. Davant la realitat d'aquest domini baronial abusiu sobre una població tan important com era Ripoll,²³ l'Arxiduc accedí a les reivindicacions dels habitants i atorgà un privilegi en el qual era contemplada l'organització d'un municipi amb tres cònsols, clavari i mostassaf, tots ells elegits pel procediment insaculatori.²⁴

Aquest privilegi sobrepassava clarament el marc de la simple regulació electoral pròpia de les normes d'insaculació, i s'ha de considerar com una autèntica presa de posició de l'Arxiduc a favor dels habitants de Ripoll en el plet que mantenien amb l'abat i el monestir. Efectivament, en contrast amb l'omnímode domini baronial exercit fins en aquell moment sobre els ressorts del govern comunal de Ripoll, el privilegi de l'Arxiduc representava en rigor la creació per primera vegada d'un consell municipal independent, del qual l'abat solament retindria el dret tutelar sobre els elegits per insaculació, que havien de rebre la ratificació del monestir per mitjà de la presentació de ternes, i la presidència del municipi, teòricament honorífica, ja que els acords es prenen per majoria de vots i no per imposició del president.²⁵ La imatge més clara de la significació política que cal atribuir a l'actuació de l'Arxiduc en aquest cas, com a exponent d'una deliberada presa de posició populista i antibaronial, ens la donen precisament els mateixos antecedents de la lluita secular dels habitants de Ripoll per alliberar-se del domini del monestir. Efectivament, la reivindicació popular s'havia plantejat en diverses ocasions, la primera l'any 1297, però significativament només havia resultat reeixida en circumstàncies ben peculiars de la història de Catalunya, en el transcurs de la revolta del 1640 i durant el govern de l'Arxiduc, en què les condicions ambientals de trasbals polític general afavorien la presa en consideració d'unes reivindicacions que no per justes deixaven d'ésser contràries a la legalitat dels privilegis feudals en possessió del monestir de Ripoll. I, naturalment, tant en el cas del 1640, com en la concessió de l'Arxiduc, la fi del període d'excepcionalitat institucional representà en tots dos casos també el reconeixement de la validesa de les prerrogatives de l'abat i consegüentment l'abolició de les reformes i els privilegis concedits en el transcurs de l'època de torbacions. Per tant, el privilegi d'insaculació concedit per l'Arxiduc a Ripoll va ésser derogat l'any 1715, en què Felip V restituí al monestir l'usdefruit del seu sistema avial de domini baronial abusiu sobre els habitants de Ripoll.²⁶

23. Per la seva demografia, Ripoll era durant el segle XVIII una de les vint principals poblacions del Principat (Josep IGLÉSIES, *El cens del comte de Floridablanca. 1787* [Part de Catalunya], Barcelona 1969, I, p. 52) i s'havia convertit en un centre important de la indústria tèxtil i ferratera, especialitzada en la fabricació d'armes i claus (Eudald GRAELLS, *La indústria de claus a Ripoll. Contribució a l'estudi de la farga catalana*, Barcelona 1972, 130 ps., *passim*. Francisco ZAMORA, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Barcelona 1973, p. 86).

24. ACA, *Cancelleria. Intrusos*, caixa núm. 5 de l'Arxiduc. Tomo primero de papeles varios de lo que ocurrió en tiempo del gobierno intruso, folis 31v-40v (19 de maig de 1707).

25. *Ibid.*, folis 34-35v.

26. TORRAS I RIBÉ, *La lluita per la constitució del municipi de Ripoll*, op. cit., *passim*.

La culminació del procés d'aristocratització del municipi de Barcelona: l'accés dels grans d'Espanya al Consell de Cent

Joan Mercader, en els seus estudis sobre la implantació a Catalunya de les institucions borbòniques, encunyà el concepte de l'aristocratització del municipi català com un dels trets més característics de la nova legislació.²⁷ Si bé aquest concepte es correspon estrictament amb la realitat, en canvi cal advertir que l'entrada de la noblesa en els municipis catalans no era pas un fenomen inèdit, sinó que responia a un procés clarament definit,²⁸ les fites principals del qual correspondrien a l'entrada successiva en el Consell de Cent de Barcelona i en d'altres municipis dels cavallers a partir de l'any 1498²⁹ i de la noblesa a partir de l'any 1621.³⁰ Finalment, la culminació d'aquest procés d'aristocratització del municipi català no es produiria, com pensava Mercader, com a conseqüència de la victòria borbònica del 1714, sinó precisament en el transcurs del regnat de l'Arxiduc Carles d'Àustria, concretament l'any 1708, amb l'entrada dels grans d'Espanya en el Consell de Cent de Barcelona.³¹

De tota manera, mentre que l'aristocratització dels municipis decretada per Felip V es distingí pel seu caràcter d'imposició indiscriminada i coactiva, en canvi la reforma realitzada per l'Arxiduc en el Consell de Cent de Barcelona resta inserida en la dinàmica de canvi qualitatiu a què estava sotmesa l'oligarquia governant a Barcelona, i responia a la creixent tendència a l'ennobliment característica de diverses capes de la societat catalana de l'època. Aquesta relació de causa i efecte apareix perfectament nítida en una mirada retrospectiva a l'e-

27. JOAN MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya* (Barcelona 1968), ps. 88-91.

28. L'estudi detallat d'aquest procés està contingut en el primer capítol de la meua tesi doctoral: JOSEP M. TORRAS I RIBÉ, *Els mecanismes del poder en el municipi català durant el segle XVIII* (Universitat de Barcelona, setembre de 1980), vol. I, ps. 247-248 (en curs d'edició amb el títol *Els municipis catalans de l'Antic Règim*). Un resum d'aquest capítol, a *El municipi català durant els segles XVI i XVII*, «v Curs d'Història de Catalunya» (Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1981 (en premsa)).

29. JAUME VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona* (Barcelona 1936-1937), II, ps. 292 i 394. *Id. Política del Rey Católico en Cataluña* (Barcelona 1940), ps. 255-256. ANDRÉS AVELINO PI Y ARIMON, *Barcelona antigua y moderna, o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días* (Barcelona 1854), I, p. 133. FRANCESC CARRERAS Y CANDI, «La ciutat de Barcelona», *Geografía general de Catalunya* (Barcelona, s.a.), ps. 546-547.

30. *Dietari de l'Antic Consell Barceloní*, vol. x (Barcelona 1902), p. 8. *Rúbriques de Bruniquer. Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regimen de la Ciutat de Barcelona* (Barcelona 1912), v, p. 335. JOSEP M. CASAS HOMS, *Dietari de Jeroni de Pujades* (Barcelona 1975), III, p. 72. PI Y ARIMON, *Barcelona antigua y moderna...*, *op. cit.*, I, p. 134. ANTONIO DE BOFARULL Y BROCA, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña* (Barcelona 1876-1878), VII, p. 359. SALVADOR BOVÉ, *Instituciones de Catalunya. Les Corts, la Diputació lo Concell de Cent, los Gremis y lo Consolat de Mar* (Barcelona 1894), p. 120. J. CARRERA PUJAL, *Las categorías sociales en Barcelona en el último siglo de su vida autónoma*, «Divulgación Histórica», IV (Barcelona 1947), p. 167. CARRERAS Y CANDI, «La ciutat de Barcelona», *op. cit.*, p. 547.

31. Aquest esdeveniment de l'entrada dels grans d'Espanya en el Consell de Cent de Barcelona havia estat divulgat, bé que amb poc èmfasi, tant per la documentació coetània com per obres històriques posteriors: *Dietari de l'Antic Consell Barceloní*, vol. XXVI (Barcelona 1973), ps. 236-238. FELIU DE LA PEÑA: *Anales de Cataluña...*, *op. cit.*, III, p. 616. PI Y ARIMON, *Barcelona antigua y moderna...*, *op. cit.*, I, p. 134. BOFARULL, *Historia crítica...*, *op. cit.*, IX, p. 32. VOLTES, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque...*, *op. cit.*, I, p. 249.

volució del cens nobiliari del país. En aquest sentit, cal tenir present que a cada nova celebració de corts corresponia la creació d'una nova fornada de concessions de títols nobiliaris, que repercutia directament en una modificació important de les expectatives de les persones que anaven pujant els graons de l'escala social. Concretament, en poc menys de cent anys l'estament nobiliari català doblà gairebé els seus efectius:³²

<i>anys</i>	<i>cavallers</i>	<i>nobles</i>	<i>total</i>
1518	451	37	488
1626	526	254	780

D'aquestes dades no és pas solament l'augment total el que crida l'atenció, sinó més aviat el creixement espectacular i absolutament desproporcionat de la noblesa respecte a les altres categories. Efectivament, mentre que la noblesa multiplicà per set els seus components entre 1518 i 1626, en canvi la concessió de la dignitat de cavaller apareix pràcticament com a insignificant. D'alguna manera podríem dir que s'ha invertit el procés respecte a la tendència a l'ennobliment dels anys del tombant dels segles xv al xvi, en què les concessions de títol de cavaller eren les més nombroses, i naturalment les conseqüències d'aquest canvi van tenir un reflex puntual en l'admissió de la noblesa en el Consell de Cent de Barcelona l'any 1621.

Després de les corts del 1626, les úniques inacabades en la llarga història constitucional del país, i a causa de les circumstàncies polítiques del període, que portaren com a conseqüència la no convocatòria de noves corts en tot el que restava de segle, no hi va haver cap més gran fornada de concessions nobiliàries fins a principis del segle XVIII. Això no vol dir pas, però, que no es produïssin noves concessions a títol individual, especialment a partir de la capitulació de Barcelona de l'any 1652, entre els catalans reialistes que havien conret mèrits durant la guerra, ni vol dir, tampoc, que hagués cessat la tendència a l'ennobliment entre les capes superiors de la societat catalana, sinó, pel que sembla, tot el contrari. Els diversos autors coincideixen precisament a destacar la persistència d'aquesta pruija aristocratitzant, especialment manifesta entre els membres del grup dominant en el municipi de Barcelona.³³

Totes aquestes expectatives socials acumulades durant setanta anys van rebre satisfacció per partida doble en les noves fornades de concessions nobiliàries de les corts successives de Felip V l'any 1701 i de l'Arxiduc Carles d'Àustria de l'any 1706, de les quals concessions opinava despectivament Bofarull que representaven una mostra de la contaminació de la tradicional austeritat catalana pels gustos nobiliaris vigents a Castella.³⁴

32. ELLIOTT, *La revolta catalana...*, *op. cit.*, p. 60.

33. Pere MOLAS I RIBALTA, *Neoforalisme i represa econòmica: el regnat de Carles II*, dins *Història de Catalunya* (Barcelona, Salvat Editores, 1978), iv, p. 116. Vilar, per exemple, qualifica els elements rectors del municipi de Barcelona de finals del segle xvii com una «aristocràcia envellida» (*Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona 1964-1968, II, p. 400). També Juan REGLÀ, *Historia de Cataluña* (Madrid 1974), p. 132.

34. La majoria d'autors eludeixen donar notícies precises sobre les investidures nobiliàries realitzades per Felip V a les corts de 1701-1702. Feliu, per exemple, si bé fa men-

Aquest conjunt de mutacions en el si de l'estament nobiliari del Principat necessàriament havia de tenir conseqüències sobre les diverses institucions i especialment en els municipis, en forma d'un flux en la composició de les diverses bosses d'insaculació, i molt particularment en el Consell de Cent de Barcelona, de segur el major beneficiari entre els seus membres de les successives concessions nobiliàries dels darrers anys. I, efectivament, la concessió de l'entrada de la noblesa titulada i dels grans d'Espanya en el municipi de Barcelona apareix motivada clarament per aquest flux de categories en el grup dirigent municipal, que ocasionava una greu *disfuncionalitat institucional* en el si del Consell de Cent. Aquest motiu, d'altra banda, queda perfectament reflectit en el preàmbul de la petició del privilegi a l'Arxiduc feta pel mateix Consell de Cent: «En lo regiment [de Barcelona], no sols may hi són entrats los titulars, com són duchs, marquesos, comtes y viscomtes, tant condecorats ab lo honor de la gradesa de Espanya, com sens ell, però encara los nobles i cavallers ja insaculats que són estat promoguts al referit grau de titulars respective, han restat per dita raó exclosos y extrets de las bolsas dels officis del dit regimén en què estavan insaculats.»³⁵

És a dir, el problema sorgia quan, per raó dels privilegis municipals en vigor, en produir-se una promoció de qualsevol dels consellers a una categoria estamental superior —de ciutadà honrat a cavaller, i d'aquest a noble o a gran d'Espanya—, quedava automàticament exclòs de la bossa en què estava insaculat fins en aquell moment: «Algun subjecte ciutadà o gaudint, que ja ha regentat lo càrrech de Conseller en Cap, per mutació de son estat a militar o noble, queda desinsaculat, i per poder tornar a ésser-ho ha de entrar per la bossa de conseller terç. Seguint-se de aquí manifesta difformitat.»³⁶

A través del contingut de la petició, queden perfectament palesats els termes en què es produïa la disfuncionalitat institucional a què abans alludíem, fenomen que no afectava solament l'accessió a les màximes categories de la jerarquia nobiliària, sinó que es plantejava en qualsevol dels canvis possibles que representessin una modificació de les bosses d'insaculació. És per això que en la reforma demanada a l'Arxiduc es presentava la necessitat de remodelar no solament la bossa de conseller en cap, sinó totes les bosses, per tal d'adequar-les a la nova realitat de la composició sociològica del Consell de Cent de Bar-

ció d'alguns dels títols concedits, després liquida la referència al tema de la manera següent: «A más destas Gracias hubo muchas de Nobles, Cavalleros y Ciudadanos, que no se refieren por no cansar» (*Anales de Cataluña...*, op. cit., III, p. 494). Tampoc no en parlen, per exemple, CARRERA PUJAL (*Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona 1947, I, ps. 282-284), ni Jaume BARTROLÍ I ORPÍ, en el seu recent estudi sobre *La cort de 1701-1702* (tesina de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona, 1977, 2 vols.). Per valorar el volum i la categoria de les concessions nobiliàries portades a terme per Felip V en aquestes corts cal acudir a fonts de tipus general: cf. FRANCISCO MORALES ROCA, *Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña. Dinastía de Borbón (1700-1838)*, «Hidalguía», núm. 132 (setembre-octubre de 1975), ps. 725-757. ARMANDO DE FLUVIÀ Y ESCORSA, *Títulos nobiliarios concedidos a familias catalanas*, «Documentos y Estudios», XVI (Barcelona 1966), ps. 7-55. En contrast amb aquestes dificultats, les concessions fetes a les corts de l'Arxiduc del 1706 són molt més ben conegudes: cf. BOFARULL, *Història crítica...*, op. cit., VIII, p. 482. FELIU, *Anales de Cataluña...*, op. cit., III, p. 575. VOLTES, *Noticias sobre las mercedes nobiliarias...*, op. cit., ps. 78-106.

35. *Dietari de l'Antic Consell Barceloní...*, op. cit., xxvi, p. 237.

36. *Ibid.*, p. 237.

celona, tal com es desprèn dels termes de la sollicitud concreta que hom feia al rei: «Primerament, la dita Ciutat de Barcelona suplica humilment a vostra magestat sia de son real servey concedir y otorgar a la dita ciutat que, sens perjudici dels ciutadans y gaudints que vuy se tròban insaculats en la bolsa de conseller en cap, esta, ab lo mateix número de trenta quatre subjectes de què consta vuy, hage y dega compòndrer-se de grandes de Espanya, títols (com són duchs, marquesos, comtes y viscomtes), nobles y militars. És a saber, vuyt llochs per grandes o títols, deu per nobles y setsa per militars.»³⁷

Seguint la mateixa detallada explicació, la bossa de conseller segon es demanava que fos reservada íntegrament als ciutadans honrats, tant de matrícula com de privilegi, mentre que la bossa de conseller tercer quedava reservada als gaudidors de privilegi militar.³⁸ La proposta de reforma, acordada pel Consell de Cent el 22 d'octubre de 1708, va ésser acceptada immediatament per l'Arxiduc, el 3 de novembre, en uns termes que reproduïen fidelment la petició feta per la ciutat: «*En tal grado de estimación tiene el rey nuestro señor elevado el mérito que V. E. con su fidelidad y servicios especiales se grangea, que a la súplica que V. E. le tiene echo se ha dignado condescender, haziendo a V. E. la merced de que en la bolsa de Conseller en cap concurren los Grandes, Titulos, Nobles o Militares: en la segunda los Ciudadanos de matrícula o privilegio: y en la tercera los que gozan de privilegio militar.*»³⁹

Certament que aquesta reforma, fora dels textos legals, va tenir unes conseqüències molt limitades sobre el funcionament del municipi de Barcelona —d'aquí ve que, tot i ésser coneguda per fonts diverses de l'època, hagués estat ignorada per molts dels historiadors posteriors—, ja que si bé va ésser posada en pràctica seguidament a la concessió del nou privilegi,⁴⁰ a causa de les clàusules transitòries d'adaptació de les diverses bosses a les normes prescrites en la reforma, accidentalment no va donar-se el cas que en els sis anys escassos de vigència (entre el 1708 i el 1714) cap noble titulat ni gran d'Espanya no accedís al càrrec de conseller en cap, cosa que, si s'hagués produït, certament hauria donat un major relleu al canvi institucional.⁴¹

Pensem que l'admissió d'aquestes noves categories en el municipi de Barcelona té una importància transcendental en un context molt més ampli que la mera reforma institucional, malgrat que les circumstàncies de la guerra i de la derrota catalana impedissin la seva aplicació pràctica. En definitiva, es tractava de la culminació d'un procés que, iniciat l'any 1453 amb la reducció de la participació dels ciutadans honrats en les conselleries de Barcelona, es clou al cap de dos-cents cinquanta anys amb la seva exclusió definitiva de la bossa de conseller en cap. Superficialment les etapes d'aquesta mutació institucional podrien aparèixer com l'índici d'una pugna irreductible entre burgesia i noblesa pel control del municipi de Barcelona, en la qual aquesta darrera hauria sortit vencedora. De tota manera, una anàlisi més acurada del problema mostra com cada

37. AHCB, *Fons Municipal. Deliberacions*, any 1708, folis 293-294 (22 d'octubre de 1708). *Dietari de l'Antic Consell Barceloní...*, op. cit., xxvi, ps. 237-238.

38. *Ibid.*

39. AHCB, *Fons municipal. Deliberacions*, any 1708, folis 301v-302 (4 de novembre de 1708): carta de Ramon de Vilana Perlas al Consell de Cent.

40. FELIU, *Anales de Cataluña...*, op. cit., III, p. 616.

41. BOFARULL, *Historia crítica...*, op. cit., IX, p. 32.

una de les etapes del procés d'ennobliment del municipi va precedir de canvis pregons en les característiques del grup dominant, per la qual cosa l'admissió de les noves categories nobiliàries en bona part no és altra cosa que un intent de resoldre la disfuncionalitat suscitada entre la base humana i la institució municipal, regida originàriament per uns privilegis restrictius respecte a la participació de la noblesa en el seu govern. Com assenyalava Vicens i Vives, la substitució viva d'una institució són els homes que l'encarnen, mentre que la instància en si és una pura carcassa, que cal anar adaptant a les noves circumstàncies que són dictades per la realitat històrica de cada moment,⁴² i en aquests cas l'Arxiduc, amb la reforma del privilegi d'insaculació, que permetia l'accés de les més altes jerarquies nobiliàries als òrgans de govern del municipi de Barcelona, no va fer altra cosa que adequar el funcionament del Consell de Cent a la nova dinàmica social i a les noves expectatives que s'havien produït en el si del grup dominant en el municipi.

El conflicte sobre el control de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona

En el transcurs de la seva curta etapa de govern a Catalunya, probablement el problema més espinós que hagué d'afrontar l'Arxiduc va ésser el referit a la reserva decretada per Felip IV, després de la capitulació catalana del 1652, del control de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona i de la Diputació del General.⁴³

Al llarg de la segona meitat del segle XVII aquesta qüestió havia estat motiu constant de friccions entre el poder central i les institucions del Principat, amb escaramusses dialèctiques en les quals totes dues parts havien exposat clarament les respectives posicions sobre el problema. Una consulta del Consell d'Aragó al rei, de l'any 1660, ens permet copsar en tots els seus termes el valor que des dels òrgans de govern de Madrid s'atribuïa a la conservació del control de les insaculacions de les màximes institucions catalanes: «*Quanto a las insaculaciones [...] parece al consejo que no se restituyan, porque uno de los medios más eficaces para su dependencia y conservación es quedarse con ellas V. Md., porque con la retención dellas los naturales de aquel Principado, que tienen libradas sus mayores conveniencias en el poder sortear sus officios, siendo esto por medio de las insaculaciones, es fuerza que lo procuren mereciendo la gracia de V. Md. que es el único medio por donde puede conseguirse y esto confirma la experiencia, pues lo que era interés de ellos mismos insaculándose los unos a*

42. VICENS VIVES, Ferran II..., *op. cit.*, I, ps. 106-107.

43. Sobre aquest tema, cf. CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona...*, *op. cit.*, p. 548. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Barcelona, son passat, present y porvenir. Memòria històrica, filosòfica y social* (Barcelona 1878), ps. 122-123. Jesús LALINDE ABADÍA, *La institución virreinal en Cataluña (1479-1716)* (Barcelona 1964), p. 287. Juan MERCADER RIBA, *El fin de la insaculación fernandina en los municipios y gremios catalanes*, separata d'«Estudios del V Congreso de Historia de la Corona de Aragón» (Institución Fernando el Católico), I, p. 344, nota 5. Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Don Juan de Austria y Cataluña. Cataluña y el gobierno central de 1653 a 1679* (Universidad de Barcelona, 1975), p. 8. *Id.* *El nuevo «status» de Barcelona tras su incorporación a la monarquía hispánica en 1652*, dins «Homenaje al Dr. Juan Reglà Campistol» (1975), I, ps. 597-609. TORRAS I RIBÉ, *Els mecanismes del poder...*, *op. cit.*, I, ps. 300-318.

*los otros, sin dependencia ninguna, oy con mucho rendimiento acuden a los pies de V. Md. para gozar deste beneficio.»*⁴⁴

Al final del segle, després de la pau de Ryswick (1697), semblava que la conjuntura política era favorable al fet que el rei renunciés a les seves prerrogatives, atenció que Catalunya, i molt particularment la ciutat de Barcelona, havien tingut ocasió, en el transcurs de la guerra, de mostrar la seva fidelitat i, per tant, de contreure mèrits suficients com per aspirar al retorn del control de les insaculacions.⁴⁵ De tota manera, novament el Consell d'Aragó va mostrar-se irreductible en la seva opinió contrària a la concessió: «*La ciudad no puede hacer servicio a V. Magd. correspondiente al tamaño de esta gracia, [...] y más si se considera con la suma grande [de] millones y efusión de sangre que costó a V. Magd. el adquirir esta regalia.*»⁴⁶

És a partir d'aquests antecedents que el problema del control de les insaculacions va plantejar-se amb tota la seva càrrega de conflictivitat a les corts celebrades per Felip V a Barcelona l'any 1701,⁴⁷ en les quals va esdevenir un dels temes més polèmics, i va estar a punt de fer fracassar tota la discussió parlamentària, en negar-se Felip V que el problema fos incorporat als temes de la discussió i en fer dependre de la retirada d'aquesta reivindicació la continuació de les corts.⁴⁸ Precisament Danvila opinava que aquesta posició intransigent de Felip V respecte al tema del retorn de les insaculacions del Consell de Cent i de la Diputació del General va convertir-se en un greuge frontal a les classes dirigents del país, en definitiva les més beneficiades per la situació d'autoinsaculació anterior al 1652, i que aquesta negativa va esdevenir un element important amb vista a abrandar el ressentiment dels catalans respecte a la nova dinastia borbònica.⁴⁹

Naturalment que en aquestes circumstàncies l'adhesió catalana a la causa de l'Arxiduc Carles d'Àustria oferia una possibilitat immillorable de plantejar novament la reivindicació de la renúncia reial al control de les insaculacions. I, efectivament, el tema rebrotà durant les corts que l'Arxiduc va aplegar a Barcelona l'any 1705. La petició concreta va ésser formulada l'1 de novembre, en el transcurs d'una visita dels consellers de Barcelona al rei, en la qual es va demanar, també, el retorn a la ciutat de les jurisdiccions sobre les baronies de Flix i la Palma,⁵⁰ i certament l'Arxiduc, ateses les compromeses circumstàncies de la guerra, tenia poques possibilitats d'oposar-se amb fermesa a les pretensions de la ciutat, i va accedir al retorn del control de les insaculacions el 15

44. ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 216. Consulta del Consell d'Aragó al memorial de Pere de Montaner (3 de setembre de 1660).

45. *Ibid.*, lligall 244. Carta dels consellers del 25 de juny de 1698.

46. *Ibid.*, lligall 246. Consulta del 26 de setembre de 1698.

47. Agustín LÓPEZ DE MENDOZA Y PONS, *Historia de las guerras civiles de España...* (Zaragoza 1882), p. 233. Manuel DANVILA Y COLLADO, *El poder civil en España* (Madrid 1886), III, p. 412. CARRERA PUJAL, *Historia política...*, op. cit., I, p. 282. BARTROLÍ, *La Cort de 1701-1702...*, op. cit., ps. 99-100. També un resum de la qüestió, a *La cort de 1701-1702: un camí truncat*, «Recerques», núm. 9 (Barcelona 1979), ps. 60-61.

48. LÓPEZ, *Historia de las guerras civiles...* op. cit., p. 233. DANVILA, *El poder civil...*, op. cit., III, p. 412. CARRERA, *Historia política...*, op. cit., I, p. 282. BARTROLÍ, *La Cort de 1701-1702...*, op. cit., ps. 107-109.

49. DANVILA, *El poder civil...*, op. cit., III, p. 422.

50. VOLTES, *Barcelona durante el gobierno de Archiduque...*, op. cit., I, p. 248.

de gener de 1706: «Hos hago gracia y merced durante mi real voluntad de mi regalia de ensecular en las bolsas de concelleres y demás officios de la ciudad para que durante aquella los concelleres que oy son y por tiempo serán usen de dicha mi regalia en la misma conformidad que la gozaban en el año de mil seyscientos treinta y nueve, con la explicación de mi real ánimo, que es reservarse como me reservo el desensicular [sic] cuando hubiere causa, y nombrar las personas que pareciere más convenir a mi servicio en los lugares que vacan y por ellos me teneys propuestos sugetos, quedando los demás que vacen [sic] o vacaren por los concelleres actuales y venideros respectivamente, dándoles facultad de nombrar los sugetos que juzgaren más a proposito.»⁵¹

Narcís Feliu de la Penya, testimoni dels esdeveniments de l'època, en descriure aquesta renúncia reial al dret a insacular, opinava que «concedió el rey con singular gusto las insaculaciones de los oficios de la Ciudad de Barcelona y de la diputación».⁵² De tota manera, una lectura atenta del privilegi de renúncia no permet arribar pas a unes conclusions tan optimistes. En primer lloc, cal advertir que no es tractava en absolut d'una renúncia incondicional del rei a intervenir en les insaculacions, sinó únicament d'una reafirmació dels drets a insacular que per privilegi gaudia el Consell de Cent de Barcelona, ja que tot seguit es fa constar expressament que aquest dret podrà ésser exercit sempre i quan no estigui en contradicció amb els interessos de la monarquia, com queda perfectament palesat amb la decisiva excepció que s'accedeix a la renúncia: «con la explicación de mi real ánimo, que es reservarse como me reservo el desensicular quando hubiere causa». A la pràctica ens trobem, doncs, que la pretesa renúncia de l'Arxiduc és solament condicional, sotmesa a l'imperatiu del reial beneplàcit, que en qualsevol moment podia judicar necessària la revocació del privilegi i el retorn a la situació anterior de control absolut de les insaculacions. Finalment, l'Arxiduc es reservava encara atribucions que gairebé podríem considerar omnímodes, i que a la pràctica li permetien sense impediments «nombrar las personas que pareciere más convenir a mi servicio».

A la vista d'aquest conjunt d'elements, penso que no ens hem de fer pas il·lusions sobre el valor que cal atribuir a la renúncia de l'Arxiduc al control de les insaculacions, i des de tots els punts de vista el privilegi sembla més efectista que altra cosa, concedit probablement com a mesura propagandística per sortir del pas davant d'una reivindicació incòmoda dels poders catalans, realitzada en una conjuntura particularment enutjosa i compromesa per a la monarquia.

I, efectivament, com a demostració de les ambigües intencions reials en aquest tema, en el transcurs del mateix any 1706 va tenir ocasió de plantejar-se novament el conflicte entorn de les insaculacions, en pretendre l'Arxiduc revisar les nòmines d'insaculació tal com havien fet els seus antecessors, i no solament això, sinó que finalment es va reservar fins i tot el dret de portar a terme discrecionalment la primera insaculació.⁵³ I, encara, l'actuació de l'Arxiduc en

51. Transcrit per VOLTES, *id.*, I, p. 249. Notícies sobre el mateix tema, a DANVILA, *El poder civil...*, *op. cit.*, III, p. 422. Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle XVIII* (Barcelona 1951), I, p. 8.

52. FELIU, *Anales de Cataluña...*, *op. cit.*, III, p. 547.

53. VOLTES, *Las cortes tenidas en Barcelona...*, *op. cit.*, p. 56. FELIU, *Anales de Cataluña...*, *op. cit.*, III, p. 570.

aquest tema va anar molt més lluny del que havia estat el comportament habitual dels seus predecessors, ja que la seva manipulació de les insaculacions no va limitar-se al Consell de Cent de Barcelona, sinó que es va generalitzar a molts d'altres municipis del Principat.

Efectivament, diverses fonts indirectes semblen posar de manifest que l'Arxiduc ordenà una inspecció sistemàtica de les bosses d'insaculació de les principals poblacions de Catalunya, de les quals es van remoure un bon nombre de persones, suposadament suspectes d'ésser partidàries del primer Borbó, i les vacants devien ésser omplertes amb austriacistes de notòria fidelitat.⁵⁴ Aquesta manipulació extensiva de les insaculacions es portà a terme sobretot en el transcurs de l'any 1706, però també n'hem trobat testimonis posteriors.⁵⁵

El mecanisme d'intervenció reial consistia a aturar les insaculacions amb un mandat exprés, segons el qual s'ajornaria la cerimònia de l'elecció, com podem veure en el cas de Manresa: «Attenent y considerant que [...] fora del servei de Sa Magestat que Déu guarde), lo no ferse dita extractió de consellers ni altres officis, per los inconvenients que de present se occorren.»⁵⁶ Tot seguit les nòmines d'insaculació devien ésser trameses a Barcelona, on seria valorada la personalitat dels diversos insaculats, i retornades amb les modificacions pertinents en el seu contingut, ja sia a partir de propostes concretes dels municipis respectius, ja sia per mitjà de nous individus insaculats directament al marge de les propostes de cada població.⁵⁷

És cert que aquesta manipulació electoral era feta atenent una finalitat eminentment política, derivada de les característiques de guerra civil que eren a la base del plet successori.⁵⁸ Cert, però, també, que aquest motiu era idèntic a l'es-

54. En les declaracions de mèrits dels pretendents als primers regidorats borbònics de les poblacions caps de corregiment, en molts casos es fa constar haver estat desinsaculats durant el govern de l'Arxiduc. Cf. les citacions que en fa MERCADER RIBA, *Del «Consell de Cent» al ayuntamiento borbónico. La transformación del municipio catalán bajo Felipe V*, separata d'«Hispania», LXXXII (1961), ps. 39-44 i 69-111, *passim*. Id. *Felip V i Catalunya...*, *op. cit.*, ps. 360-365 i 394-427 *passim*.

55. A Igualada la desinsaculació va ésser ordenada el 14 de desembre de 1705 (AMI, *Registre 1700-1711*, any 1706, folis 6-6v. Cf. també Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim. Els Padró d'Igualada [1642-1862]*, Barcelona 1976, p. 153). A Manresa i Vic la manipulació de les bosses d'insaculació va portar-se a terme l'1 de maig de 1706 (AHCM, *Acords 1695-1706*, s.f. AM Vic, *Acords 1705-1708*, s.f.). A Barcelona, el 20 de juny de 1706 (FELIU, *Anales de Cataluña...*, *op. cit.*, III, p. 570). A Mataró, el 23 de maig de 1707 (ACA, *Cancelleria. Intrusos*, caixa núm. 2 de l'Arxiduc, s.f.). A Manresa es portaren a terme encara noves desinsaculacions l'any 1712 (*Ibid.*, Reg. 191, folis 165-166, 17 de desembre de 1712).

56. AHCM, *Acords 1695-1706*, s.f. (1 de maig de 1706). L'ordre reial de suspensió de les insaculacions està redactada pràcticament en els mateixos termes en el cas de Vic, i àdhuc, com hem vist en la nota anterior, totes dues ordres porten la mateixa data, la qual cosa ens fa pensar en una actuació generalitzada al mateix temps en molts municipis (AM Vic, *Acords 1705-1708*, s.f., 1 de maig de 1706).

57. En concret, a l'acta de desinsaculació d'Igualada l'Arxiduc ordenava «*remover a los que no se han juzgado a propósito [...], todos los quales arriba nombrados es mi voluntad que sean desinsaculados, y que no concurren con las demás personas que lo están en dichas bolsas [...]* y mando que quanto antes me propongáis los sujetos que más os pareciese concurrir para la insaculación de todos los lugares vacantes» (AMI, *Registre 1700-1711*, any 1706, folis 6-6v, 14 de desembre de 1705).

58. Sobre els bàndols en conflictes i la seva caracterització econòmica i social, cf. TORRAS I RIBÉ, *Reflexions sobre l'actitud dels pobles i estaments catalans...*, *op. cit.*, ps. 187-209.

grimit l'any 1652 per Felip IV en reservar-se per primera vegada el dret a intervenir en les insaculacions,⁵⁹ i que mentre en aquella ocasió la mesura afectà únicament i exclusivament Barcelona, aquesta vegada, en canvi, la manipulació electoral es féu extensiva, com a mínim, a les poblacions més importants de Catalunya, actuació certament extrema, i sense precedents, que sapiguem, en la història municipal del país, que denotaria, si més no, un concepte molt poc escrupolós per part de l'Arxiduc respecte a l'autogovern municipal.

Conclusió

Al llarg d'aquest treball hem analitzat un conjunt molt heterogeni d'actuacions de l'Arxiduc en els municipis catalans, les quals, sense pretendre que fossin exhaustives, probablement exemplifiquen la major part de les iniciatives de què s'ha conservat algun testimoni documental prou significatiu. La problemàtica que es desprèn d'aquesta documentació planteja dues possibilitats d'anàlisi substancialment diferents. La primera afecta tota l'actuació normativa, i àdhuc la política de concessió de privilegis als diversos municipis, que representaria el vessant neutre, amb una significació limitada, fins i tot en el cas d'actuacions tan espectaculars com la reforma dels privilegis del Consell de Cent de Barcelona amb l'admissió de la noblesa titulada i dels grans d'Espanya.

En aquesta actuació concreta, si bé no pot descartar-se totalment una certa influència del conflicte successori, com a mitjà de seducció política sobre determinades capes de la noblesa catalana i de la prohomenia de la ciutat de Barcelona, honorada recentment amb noves concessions nobiliàries, el que no hi ha dubte és que la mesura era perfectament adequada a la dinàmica de la societat catalana de l'època —i especialment de les seves classes dirigents—, en el sentit de superar unes deficiències del funcionament institucional que havien esdevingut clarament un anacronisme medieval. És a dir, l'admissió de les més altes jerarquies nobiliàries en el Consell de Cent de Barcelona, i el flux de categories en les bosses d'insaculació a què donà lloc, era per damunt de tot una mesura de realisme polític, que resolía unes greus disfuncionalitats institucionals perfectament delimitades, les quals en res no s'havien vist afectades per l'esclat del conflicte successori. És més, encara que no en tinguem cap certesa documental,ensem que no fóra estrany que la reivindicació s'hagués plantejat ja anteriorment en termes semblants, i si no hagués estat pel daltabaix institucional de després de la guerra, probablement també Felip V s'hauria vist obligat tard o d'hora a fer aquesta reforma.

Una major significació política ha d'atribuir-se necessàriament, en canvi, a l'actuació de l'Arxiduc en la qüestió del control de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona, no solament per l'evident connexió de la reivindicació amb l'estat d'aguda dependència en què es trobava el pretendent respecte a les institucions catalanes a causa de les exigències de la guerra, sinó també per la

59. Per exemple, a la consulta del Consell d'Aragó del 1652 en la qual va ésser decidit el segrest de les insaculacions, la mesura era recomanada en els termes següents: «V. Md. escoge los sugetos más a propósito para esta insaculación, excluyendo los que más se han señalado en las sediciones pasadas, y admitiendo los que han padecido en ellas» (ACA, Consell d'Aragó, lligall 216).

resposta política que va rebre la reivindicació per part de l'Arxiduc. En aquest sentit, cal fer notar que la seva actuació en aquest tema transcendeix clarament el marc municipal i ens enfronta amb el problema molt més ampli i complex d'identificar quines eren les característiques precises del programa polític del bàndol austriacista, suposant que veritablement hagués existit d'una manera prou articulada. El problema és certament important, ja que en alguns casos l'actuació entorn del control de les insaculacions ha estat posada com a pedra de toc del diferent comportament polític de Felip V i de l'Arxiduc davant d'un mateix problema. Així, per exemple, Danvila ponderava la intransigent negativa de Felip V a renunciar al control dels insaculats en el transcurs de les corts del 1701 com un dels elements premonitoris de la que havia d'ésser la seva posterior política de duresa respecte a les institucions del Principat,⁶⁰ mentre que Feliu, en exaltar les virtuts de bon govern de l'Arxiduc, posava com a exemple de la seva actitud respectuosa i favorable a les lleis i constitucions del país la seva renúncia al control de la insaculació,⁶¹ i cal dir que aquesta darra imatge és la que ha restat incorporada a la historiografia posterior, àdhuc fins als nostres dies.⁶²

La revisió d'aquestes posicions a la vista dels nous testimonis documentals que hem aportat en aquest treball com a mínim obliga a valorar l'actuació de l'Arxiduc en uns termes ambigus, que no permeten en absolut de fer-se gaires il·lusions sobre la veritable intencionalitat constitucionalista de la seva tasca de govern. D'altra banda, cal tenir present que aquesta imatge d'ambigüitat no és pas la primera vegada que apareix davant de l'historiador en analitzar la realitat política del període. Reflexionem, per exemple, sobre les autèntiques característiques de la política social de l'Arxiduc, experimentades en el cas del País Valencià, que si bé en un principi semblaven adoptar un caire netament favorable a les reivindicacions pageses i donar suport a l'adopció d'un conjunt de mesures decididament antifeudals,⁶³ més endavant ha pogut constatar-se que aquest populisme era merament propagandístic, destinat en bona part a mobilitzar les masses camperoles a favor de la seva causa, mentre que a la pràctica, en l'actuació concreta des del govern, l'Arxiduc es mostrà després decidit a mantenir íntegrament el *statu quo* de la dominació baronial i fins i tot a adoptar mesures punitives contra els contraventors d'aquesta legalitat.⁶⁴

60. DANVILA, *El poder civil...*, op. cit., III, p. 422.

61. FELIU, *Anales de Cataluña...*, op. cit., III, p. 547.

62. Cf., per exemple, DURAN, *Història dels Països Catalans...*, op. cit., II, p. 1145.

63. Els austriacistes Joan Baptista Basset i Francesc García utilitzaren hàbilment les promeses d'abolició de determinades prestacions feudals com a mitjà de seducció política del camperolat valencià cap a la causa de l'Arxiduc (Vicente BACALLAR Y SANNA, *Comentarios de la Guerra de España, e historia de su rey Felipe V, el Animoso*, Madrid 1957, p. 95. Henry KAMEN, *La Guerra de Sucesión en España. 1700-1715*, Barcelona 1974, ps. 301-304. Pedro VOLTES BOU, *La guerra de Sucesión en Valencia*, Valencia 1964, p. 32. PÉREZ APARICIO, *De l'alçament maulet...*, op. cit., ps. 37-38).

64. Una vegada assolit l'objectiu fonamental de capitalitzar el suport popular per mitjà de les proclames propagandístiques antifeudals del primer moment, després aquests plantejaments van ésser rectificats, com es pot deduir de les ordres adreçades per l'Arxiduc al comte de Corzana sobre la política social que calia executar a València: «*Haviendo en algunos pueblos de este reino concebido sus moradores que rindiéndonos la debida obediencia quedaban libres y exentos de los derechos dominicales o de señorio [...] es nuestra voluntad apliqueis el mayor cuidado con los medios más benignos y suaves a reducirles a*

Certament que és molt discutible que aquests indicis siguin suficients per caracteritzar la totalitat de la tasca de govern de l'Arxiduc, ni molt menys per endevinar quina hauria estat la seva política futura una vegada superades les circumstàncies excepcionals de la guerra. De tota manera, a la vista d'aquests materials, res no ens permet de suposar que la política de l'Arxiduc hagués estat excessivament discordant amb la que havien posat en pràctica els seus antecessors de la casa d'Àustria, d'altra banda estretament vinculada al concepte d'administració pública propi de la monarquia absoluta, que s'anava imposant arreu d'Europa. D'aquesta realitat en serien exponents tant la seva actuació en el tema de les insaculacions i la manipulació electoral indiscriminada a què donà lloc, com, en un pla més general, els indicis clars d'autoritarisme i les friccions del seu govern amb les institucions del Principat que es produïren en el transcurs de la seva estada a Barcelona.⁶⁵ En definitiva, com assenyala Soldevila, ens trobaríem davant d'un concepte de «despotisme descentralitzat», característic de l'organització governamental de la monarquia hispànica dels Àustria,⁶⁶ però despotisme al cap i a la fi, del qual l'Arxiduc, *volens volens*, seria l'hereu natural.

la paga de estos derechos [y] disuadir y desimpresionar de la primera idea» (transcrit per Antonio DOMÍNGUEZ ORTIZ, *La sociedad española en el siglo XVIII*, Madrid 1955, p. 314).

65. VOLTES, *El Archiduque Carlos de Austria...*, op. cit., ps. 244-245. Id. *Las Cortes tenidas en Barcelona...*, op. cit. MERCADER, *Els capitans generals...*, op. cit., ps. 13-14.

66. El parer de Soldevila és que «la dinastia austríaca representava [...] la continuació del despotisme descentralitzat, malgrat els atacs del poder central al règim autònom dels diversos components del seu imperi» (*Catalunya en la guerra de Successió*, «Recerques i comentaris», Barcelona 1929, I, p. 13).